

Folyóiratszemele

Engbersen, G. – Leerkes, A. –
Grabowska-Lusinska, I. – Snel, E. –
Burgers, J.:

A közép- és kelet-európai migránsok eltérő kötődéséről: a munkaerő-piaci migránsok tipologizálása

(On the Differential Attachments of Migrants from Central and Eastern Europe: A Typology of Labour Migration.) – *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 2013. Vol. 39. No. 6. pp. 959–981.

A tanulmány a közép- és kelet-európai vándorlási folyamatokkal, a kivándorlók tipologizálásával foglalkozik, a Hollandiában élő migráns populáció empirikus vizsgálata alapján definiálva ehhez a kibocsátó és befogadó országhoz való viszony szerinti négy alaptípust.

A bevezető a közép- és kelet-európai országokban lezajlott rendszerváltás, illetve az uniós csatlakozás eredményezte új típusú, elsődlegesen munkavállalási célú vándorlási folyamatot tekinti át, a Hollandiát választó lengyelekre koncentrálna. Míg 1998-ban ötezer CEE-állampolgár¹ kapott holland munkavállalási engedélyt, bő egy évtizeddel később az immár többségükben a munkavállalás szabadságával is bíró, Hollandiában dolgozó CEE-állampolgárok száma óvatos becslések szerint is a 170 ezerhez közelített. Nagyobb részben Lengyelországból érkeztek, de egyre többen jönnek Romániából és Bulgáriából is. Ez a migráció nem írható le egységes folyamatként – bár az egyes csoportok közös jellemzőkkel rendelkeznek –, és erőteljesen különbözik a korábbiaktól. A tanulmány első része a csoportosítás elméleti kereteit tekinti

¹ CEE (Central and Eastern Europe): Közép- és Kelet-Európa.

át, míg a második rész empirikus vizsgálat alapján kísérli meg bemutatni az egyes csoportok jellemzőit.

A CEE-országokból a régi uniós tagországok felé irányuló migráció nem jelenik meg teljes terjedelmében a statisztikákban, nem feltétlenül regisztrálják őket az adminisztratív adatbázisok, a munkaerő-felmérésben pedig jelentős az alulbecslés. A holland felvétel 746 résztvevőjének 39 százaléka válaszolta azt, hogy nem szerepel a fogadó ország regiszterében, további 25 százalék pedig nem tudta, hogy szerepel-e azokban. Ezek az adatforrások emellett eleve alkalmatlanok a migráció mögött álló motivációk és stratégiai döntések megismerésére. Az utóbbi években több kismintás, esetenként a munkaerő-felmérés adatain alapuló, többnyire interjú módszerrel készülő felvételekre került sor, melyek a migránsok tipizálására is kísérletet tettek.

Az első érdemi vizsgálat során *Duwall* és *Vogel* 2006-ban 13 lengyel migránssal folytatott interjú alapján a következő négy alapkategóriát határozta meg.

– *Visszatérés-orientált migráns*: lényegében nincs kötődése ahhoz az országhoz, ahol aktuálisan él, illetve dolgozik.

– *Tartósan a befogadó országot választó migráns*: erősen kötődik a befogadó országhoz, például házassága révén.

– *Transznacionális migráns*: mindkét országhoz azonosan kötődik, például azért, mert családja továbbra is az anyaországban él.

– *Világpolgár*: nem igazán kötődik semelyik nemzethez, erős kozmopolita hozzáállású.

A következő, 50 lengyel állampolgárral folytatott hólabdamódszerrel készült interjú alapján a tipológiát *Eade* és szerzőtársai publikálták ugyancsak 2006-ban:

– *Gólyák*: a két ország között ingázó, többnyire kvalifikációt nem igénylő munkát végzők, ilyenek például a szezonális (mezőgazdasági, vendéglátó-ipari) munkások.

– *Hörcsögök*: azért dolgoznak külföldön, hogy az így szerzett jövedelemből lengyelországi vállalkozásba kezdjenek.

– *Kutatók*: minden lehetőségre nyitott, jellemzően fiatal korosztályokba tartozó migránsok.

– *Maradók*: a fogadó országban már régebben élők, és ott gyökeret eresztők.

Egy harmadik, *Grabowska-Lusinka* és *Okolski* 2009. évi csoportosítása, merítve az előbbi kettőből a stratégiákból indult ki, melyek azonosításához többek között a munkaerő-felmérés kistérségi adatait használta fel, és ennek alapján a következő négy kategóriába sorolta a lengyel migránsokat.

– *Szezonális ingázók*: ide nyeljellegű munkát végzők a mezőgazdaságban, az építőiparban vagy a vendéglátás területén.

– *Áttelepültek*: tartósan a fogadó országban élő, jellemzően szakképzett dolgozók, akik a fejlett technológia jellemezte iparágakban, illetve a pénzügyi szférában helyezkedtek el.

– *Kettős kötődésűek (vagy kiköltözők)*: jól lehet hosszabb ideje élnek a fogadó országban, de szoros a kapcsolatuk az anyaországgal, például azért, mert családjuk továbbra is ott él. Egyéb jellemzőik megegyeznek az előző csoportba tartozókéval.

– *Megjósolhatatlan szándékúak*: jellemzően magas iskolai végzettségű, fiatal egyedülálló vagy párok, akik esetében megjósolhatatlan, hogy meddig maradnak a fogadó országban, illetve hogy onnan hová távoznak. Anyaországi családi kötöttségeik alig vannak, és munkaterületük nem behatárolható.

A legújabb tipologizálás – melyet 28 Angliában dolgozó lengyel migránssal folytatott

interjúra alapozva 2013-ban *Trevens* készített el – a kivándorlás fő motiváló tényezőjét tekintette a kategóriaképzés legfőbb elvének, és a következő hármast állította fel.

– *Jövedelemorientált*: célja, hogy minél több pénzt gyűjtsön a későbbi otthoni élethez.

– *Karrierorientált*.

– *Sodródó*: nincs konkrét célja, a „nézzünk máshol is körül” attitűd jellemzi, nem épít karriert, a munkában nem válogat, hajlandó bármilyen kvalifikálatlan munkát is elvállalni (például takarítás).

A tipologizálásokat azt is jelzik, hogy a szocializmus bukásával megindult – de igazán csak az Unió 2004., illetve 2007. évi bővítésével lendületet kapott – kelet-közép-európai migráció a korábbiaktól minőségileg különböző folyamat. Kialakult, és növekszik a semelyik országhoz igazán nem kötődő kvalifikált fiatalok rétege vagy a kettős kötődésűeké, akiket munkájuk a fogadó, családjuk pedig az anyaországhoz köt. A Mexikóból érkező migránsok tipologizálására kialakított klasszikus egyesült államokbeli osztályozás sem alkalmazható olyan régióban, ahol a határok megszűntek. Míg a klasszikus migráns definíciónak az Afrikából, Ázsiából érkezők eleget tesznek (végleges vagy tartós lakóhelyváltogatás), az Unión belül mozgókra új fogalomként definiálták a „mobilakat”, ami a napi átjárástól egy másik tagországban történő tartós letelepedésig bármit jelenthet.

A mobilaknak az Unió bővítése indukálta csoportosítása két dimenzió kombinálásán alapul. Az egyik a fogadó országhoz való kötődés, ami olyan tényezőkkel függ össze, mint a nyelvi azonosság, a végzett munka kvalifikációs szintje vagy a fogadó ország állampolgáraihoz fűződő kapcsolat (barátság, párkapcsolat stb.), amely a gyengétől az erősig változhat. A másik értelemszerűen az anyaor-

szághoz való viszony, amely épp úgy lehet erős, mint gyenge (például a szezonális munkásokat erős anyaországi és gyenge fogadó országai kötődés jellemzi, míg a tartósan áttelepülőknél ez épp fordított, de van olyan réteg is, ahol mind a két típusú kötődés egyformán gyenge (lásd világpolgár) vagy erős, mint a transznacionálisnak minősülőknél). A négy alapkategóriához (melyet a tanulmány első ábrája szemléltet) karrierút és iskolai végzettség jellemzők is hozzárendelhetők.

Az adatgyűjtésre 2009 és 2011 között a Hollandiában dolgozó lengyelek, bolgárok és románok körében került sor, ami 654 személy kérdőíves kikérdezését jelentette. A kérdőív 213 kérdésből állt, a kérdezett anyanyelvén zajló interjú 1-2 órát vett igénybe. Az alanyok kiválasztásának módja igen változatos volt, toboroztak a lengyel boltok vevőköréből épp úgy, mint az internetes fórumokon keresztül, illetve hólabdamódszert is alkalmaztak. A kérdezőbiztosok jellemzően holland egyetemen tanuló, a céllországból érkezett diákok voltak. Az olyan kényes kérdést, mint a munkavállalási engedély megléte kerülni kellett, mert mint utóbb kiderült, a románok 35, a bolgárok 65 százaléka nem rendelkezett ilyenrel.

A tanulmány megadja a kikérdezett sokaság összetétel jellemzőit. Eszerint 57,8 százaléka lengyel, 17,1 százaléka román és 25,4 százaléka bolgár volt. A nagyobb bolgár mintát az indokolta, hogy közülük egyre többen dolgoznak illegálisan Hollandiában, róluk a helyi közigazgatás is szeretne több információval rendelkezni. A kérdezettek 57,1 százaléka férfi, 52,8 százaléka 30 éven aluli volt, 77,3 százaléka középiskolai, 19,9 százaléka ennél magasabb végzettséggel rendelkezett, de magasan kvalifikált munkát mindössze 13,6 százaléka végzett, a 30 százalék kvalifikálatlan, illetve 29,8 százalék mezőgazdasági jellegű foglalkoztatott mellett 6,1 százalék éppen munkanélküliként került be a mintába.

Az adatok statisztikai elemzése két további lépésben történt. Az első egy faktoranalízis volt, mely a fogadó, illetve az anyaországhoz történő kötődésre ható tényezők erősségét vizsgálta. A fogadó országnál hét társadalmi és négy pénzügyi aktivitási jellegű tényezőt határoztak meg, az anyaországi kötődésnél pedig összesen kilencet (többek között a hazautalást a jövedelemből, a hazai sajtó nyomon követését, az ingatlanulajdont, a kapcsolattartást az otthoniakkal stb.) A faktorokat és a faktoranalízis eredményét a tanulmány táblázatban részletezi.

A második lépés a klaszteranalízis volt. A megkérdezettek közül 112 főt ingázóként, 126 főt kettős kötődésüként, 169 főt áttelepültként és 223 főt helyhez nem kötődőként azonosítottak, típusonként táblázatos formában megadva a faktoranalízis 11 + 9 faktorának értékét, illetve a tényezők értéktartományát. (Például a tényező átlaga a „beszélnek-e környezetében hollandul” ismérvnek, mely 0 értéket vett fel, ha soha volt a válasz és 4-et, ha nagyon gyakran, az áttelepülőknél 3,78 míg az ingázóknál mindössze 2,67 volt). A fogadó országhoz kötődés erőssége függetlennek bizonyult attól, hogy mi volt a migráns származási országa. A vizsgálatból az is kiderült, hogy az ingázókhöz hasonlóan a helyhez nem kötődő csoport tagjai sem gazdaságilag, sem kulturálisan nem integrálódtak a holland társadalomba, szemben a másik két csoport tagjaival. Az ingázók és a kettős kötődésűek tartják a legszorosabb kapcsolatot az otthon maradtakkal, és gyakran keresnek megtakarításaiknak otthoni befektetést. Az ingázók 5 494 eurót, a kettős kötődésűek 3 011 eurót, az áttelepültek 889 eurót, míg a helyhez nem kötődők mindössze 599 eurót utaltak éves átlagban haza.

Az utolsó lépés az egyes klaszterekbe tartozók sajátosságainak meghatározása volt. A regressziós modell futtatásával kapott eredményeket táblázatos formában közli a tanulmány.

Mik is a főbb jellemzői az egyes migráns csoportoknak? Ingázó migránssá nagy eséllyel azok válnak, akik viszonylag öregen határozzák el az elvándorlást. A vizsgálatból úgy tűnik, ennél a kategóriánál szerepe van a földrajzi távolságnak is, mivel a bolgárok között kisebb az ingázók aránya, mint akár a lengyelek vagy a románok esetében. Ez a típusú migráció időleges (az idesorolt válaszolók jelentős hányada 5 évnél nem hosszabb idejű hollandiai munkavállalást tervez), és nem jár együtt a fogadó országba történő áttelepülés igényével. Az ingázó migránsoknál a többi csoportra jellemzőnek a többszöröse annak az előfordulási valószínűsége, hogy állandó partnere továbbra is az anyaországban él.

Ahhoz, hogy valaki kettős kötődésű migránssá váljon, az előbbi csoportba tartozóknál képzetebbek és jobb anyagi helyzetbe levőnek kell lennie, hogy az oda-vissza történő utazást idővel és pénzzel is bírja. A csoportban a lengyelek és a legalább érettségizettek a vizsgálat adatai szerint felülreprezentáltak, valamint ők rendelkeznek a legmagasabb jövedelmi átlaggal. További jellegzetesség, hogy itt a legmagasabb a gyermektelenek aránya.

A helyhez nem kötődő migránsok jellemzően az anyaországot közelmúltban elhagyó fiatalok, akik nem is szándékoznak tartósan Hollandiában maradni. A rövid tartózkodást tervezők eleve nagy eséllyel kerülnek ebbe a klaszterbe. Képzettségi szintjüket a kettősség jellemzi, egy részük kifejezetten alacsony iskolázottságú, míg a többiek jellemzően diplomások. A származási országtól független a csoportba kerülés valószínűsége, de azok, akik a munkavállaláshoz szükséges feltételeknek nem tesznek eleget – például a munkavállalási engedéllyel nem rendelkező bolgárok, illetve románok – az átlagnál többen vannak ebben a kategóriában. A helyhez nem kötődő migránsoknak ritkán van házas- vagy élettársa az anyaországban, viszont nem ritka, hogy gyermekük él Hollandiában.

A származási ország differenciáló hatása az áttelepülőknél a legerősebb, a románok és bolgárok jóval nagyobb eséllyel kerülnek ebbe a klaszterbe, mint a földrajzilag közelebről érkezett lengyelek. További sajátosság, hogy a csoport tagjai hosszabb időt szándékoznak Hollandiában eltölteni, nagyrésztük diplomás, akik kvalifikált munkát végeznek, és jól beszélnek angolul. Ami viszont meglepő, hogy a jövedelmük nem magasabb a többi csoportra jellemzőnél. Nem ritka hogy holland vagy velük költöző anyaországi társuktól már született gyermekük, aki szintén Hollandiában él.

A tanulmány célja az új típusú Unión belüli kelet-nyugati irányú migráció természetének jobb megismerése volt. A szerzők a korábbi kutatások nyomán kialakított sémákból kiindulva, a migránsokat a fogadó és a kibocsátó (anya-) országhoz fűződő kapcsolat erőssége (erős-erős, gyenge-erős, erős-gyenge, gyenge-gyenge) alapján négy kategóriába rendezték, és meghatározták az egyes kategóriák fő jellemzőit. A holland társadalomba alig integrálódó ingázóknak és a jellemzően magasan kvalifikált munkát végző kettős kötődésűeknek erős maradt az anyaországhoz fűződő kapcsolata, ami a jövedelemhazautalásban is megnyilvánult. A Hollandiához legközelebbi vizsgált országból (Lengyelországból) érkezők mindkét kategóriában felülreprezentáltak voltak. A helyhez nem kötődő migránsok, a világcsavargók okozták a legnagyobb meglepetést, mivel itt két csoport jelenléte bizonyult igazán markánsnak, a munkavállalási engedély nélkül dolgozóké, illetve azoké a pályakezdő fiataloké, akik bármilyen kvalifikálatlan munka elvégzésére hajlandók. Valamennyi kategória közül az idetartozók álltak legkevésbé kapcsolatban a holland társadalommal, és mint munkavállalók ők voltak a legkiszolgáltatottabbak. Az áttelepültek kategória sajátossága a magas iskolai végzettség és a holland társadalomba való nagyfokú integrálódás. Az anyaországban maradtakkal a kettős kötődésűek az

áttelepültekkel azonos intenzitású kapcsolatot tartottak fenn (átlagosan havi 82, illetve 83 érintkezés), viszont az utóbbiakra a pénz hazautalása alig jellemző. Ennek több lehetséges magyarázata van, így az integráció magas költsége (különösen a lakhatással összefüggőké), az, hogy párjuk velük és nem az anyaországban él, illetve, hogy a családi felelősségvállalásban ők már inkább a nyugati mintát követik.

A kategóriába tartozás idővel változhat, az ingázók egy része például letelepült vagy kettős kötődésű lesz. A letelepedés összefügg a családalapítással, de arra a fogadó és az anyaországban egyaránt sor kerülhet.

Lakatos Judit

E-mail: Judit.Lakatos@ksh.hu

Podmanická, Z.:

Lezárult a 2011. évi népszámlálási projekt

(Skončil sa projekt sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011.) – *Slovenská štatistika a demografia*. 2014. Ročník 24. Číslo 3. pp. 12–24.

Szlovákiában az Egyesült Nemzetek Szervezete ajánlásaihoz illeszkedve, és az Európai Unió népszámlálási rendeletében előírtakhoz igazodva 2011. május 20. és 21. közötti éjfélidőponttal rendeztek népszámlálást. A census jogi keretét egy 2008-ban hozott törvény teremtette meg. A népszámlálás kétféle módon történt: „hagyományosnak” nevezett önkéntlétéssel, amikor a megkérdezettek saját maguk rögzítették a kérdőíveken válaszaikat, illetve a 2011-ben első alkalommal felkínált elektronikus úton. A népszámlálás előkészítésével és lebonyolításával összefüggő tennivalók összehangolására Szlovákia Statisztikai Hivatalának elnöke tanácsadó bizottságot hozott létre, amelyben helyet kapott az összes érdekelt

szervezet képviselője (a pénzügyi, a belügyi, a mezőgazdasági tárca, a munkaügyi, a szociális, a védelmi, valamint az igazságügy-minisztérium); a testületben az önkormányzatok a szlovák városok és községek társulásának illetékeseivel voltak jelen.

A statisztikai hivatal különös gondot fordított a települési önkormányzatokkal való együttműködés gördülékenységére, lévén, hogy a helyhatóságok feleltek a számlálóbiztosok kiválasztásáért, tevékenységükért a számlálókörzetekben, s ugyanez vonatkozott a járási hivatalokra is (2013. október 1-jétől ezeket megszüntették, helyükbe a „körzeti” hivatalok léptek), valamint ezen szervek határolták körül a települések javaslatai alapján a census számlálókörzeteit. A bizottságban tevékenykedő intézményekkel való további együttműködés révén mintegy 20 ezer számlálókörzetet alakítottak ki. A népszámlálás során háromféle kérdőívet alkalmaztak: a személyi, a lakás és az épületek adatait tartalmazó űrlapot, előre gondoskodva a gépi feldolgozásuk iránti követelmények teljesítéséről. Az A/4-es formátumú kérdőíveket az állami nyelven kívül megjelenítették magyar, roma, ruszin és ukrán nyelven is – akárcsak elektronikus változatukat, amelyet megtoldottak angol nyelvűvel is.

A népszámlálás előtt a statisztikai hivatal kommunikációs kampányt bontakoztatott ki a felvétel jelentőségének tudatosítása érdekében. A census ideje alatt előtérbe léptek az információs megoldások: 2011. május 13-tól június 6-ig 8 és 20 óra között összesen 19 információs csatorna működött (call center a hivatalban, infovonalak Pozsonyban és a megyékben, valamint e-mail-ügyeletek). A népszámlálás idején a számlálóbiztosok (akik írásbeli nyilatkozatot tettek arról, hogy a tudomásukra jutott adatokat bizalmasan kezelik) felkeresték körzetük háztartásait, szétosztották a nyomtatott kérdőíveket, tájékoztatták a lakosságot a kitöltésről. Az időszak végén a biztosok összegyűj-